

חרם חברתי במערכת החינוך- כיצד מונעים זאת?

B-FRIEND מענה חברתי רגשי ופראקטיביות חברתית

בתי הספר מהווים את הזירה המרכזית להתפתחות חברתית של ילדים ונערים, ולכן תופעת החרם בבתי הספר היא בעלת השלכות משמעותיות על חוויית הלמידה, ההשתלבות החברתית וההתפתחות הרגשית של תלמידים (Sternberg, 2012 & Lev-Wiesel). מחקרים מראים כי תלמידים שחווים חרם מתקשים ליצור קשרים חדשים, סובלים מירידה חדה בהישגים הלימודיים ולעיתים אף מגלים סימנים של הימנעות מהגעה לבית הספר (אשרת-פינק, 2021). ההשפעה של חרם על תלמידים אינה מתמצה רק בתקופת הילדות, אלא עלולה להותיר חותם עמוק גם בבגרותם ולפגוע ביכולתם ליצור מערכות יחסים חברתיות.

בנוסף, חרם חברתי אינו משפיע רק על הפרטים המעורבים בו ישירות - קורבנות החרם והתלמידים המחרימים, אלא גם על כלל האקלים הבית-ספרי. סביבה שבה ישנה לגיטימציה להדרה חברתית הופכת להיות מרחב המאופיין בחוסר ביטחון ובחשש מתמיד מפני הדרה עתידית (אלקובי, אברהם וזיו, 2019). יתרה מכך, כאשר הצוות החינוכי אינו מתערב באופן משמעותי, המסר המועבר לתלמידים הוא שחרם הינה תופעה מקובלת או בלתי נמנעת. לעומת זאת, מחקרים מצביעים על כך שכאשר צוותי חינוך מפתחים תוכניות התערבות מובנות ומקדמים ערכים של הכלה ושייכות, ניתן להפחית משמעותית את היקף התופעה ולצמצם את נזקה (Baumeister, & Twenge, Catanese, 2002). מערכת החינוך הפועלת באופן יזום לזיהוי סימנים מוקדמים של חרם, מקיימת דיאלוג פתוח עם תלמידים ומקדמת חינוך רגשי-חברתי, יוצרת מרחב לימודי בטוח יותר עבור כלל התלמידים (Alaggia, 2005 & Mishna).

תופעת הדחייה החברתית נפוצה מאוד, והשפעותיה עמוקות וממושכות. על פי נתונים שנאספו בארץ (ראמ"ה, 2018) כ-20% מן הילדים בבית הספר מדווחים כי חוו דחייה חברתית והיו קרובות לאלימות חברתית עקיפה אשר כוללת הפצה זדונית של שמועות ושל שקרים, הטלת חרם, מניעת השתתפות בפעולות חברתיות או כל פעילות אחרת אשר היא במהותה דחייה חברתית ומטרתה למנוע מהקרבת ליטול חלק בפעילויות החברתיות של סביבתו. בסקר מקיף ובו מדגם מייצג של 27,316 תלמידים מכיתות ד'-י"ב עולה נתון חמור ומדאיג אף יותר, אשר לפיו 65% מהתלמידים דיווחו כי נחשפו לאלימות חברתית עקיפה (ראמ"ה, 2018).

B-FRIEND מניעת חרם חברתי באמצעות פיתוח כישורים חברתיים

כדי להתמודד עם תופעת החרם החברתי, אין די בזיהוי מקרים והתערבות בשלב מאוחר, יש צורך ביצירת תרבות כיתתית ומערכתית המקדמת שייכות, הכלה ומיומנויות חברתיות.

תוכנית B-FRIEND פותחה מתוך הבנה כי פיתוח כישורים חברתיים ותחושת שייכות הם אבני יסוד לבניית חברה מלוכדת ותומכת. מניעת חרם מתחילה בהקניית כלים רגשיים וחברתיים לתלמידים, למורים ולהורים כבר מגיל צעיר.

B-FRIEND מבוססת על מחקרים המראים כי תלמידים המפתחים מיומנויות תקשורת חיובית, אמפתיה ויכולת ויסות רגשי נוטים פחות לקחת חלק בחרם חברתי (Sternberg, & Lev-Wiesel, 2012). התוכנית מחזקת את היכולת של ילדים ליצור קשרים חברתיים בריאים, להתמודד עם קונפליקטים ולפתח מודעות להשפעה של מעשיהם על סביבתם (Alaggia, 2005 & Mishna). מחקרים מצביעים על כך שפיתוח כישורי אמפתיה והקשבה פעילה מפחית משמעותית תופעות של נידוי ודחייה, משום שהוא מאפשר לתלמידים לראות את הפרספקטיבה של האחר ולפעול מתוך רגישות חברתית (כצנלסון, 2016).

כיצד B-FRIEND מסייעת במניעת חרם חברתי?

1. **שיפור מיומנויות תקשורת חברתית** - תוכנית B-FRIEND מספקת כלים מעשיים לתקשורת חיובית, כולל דרכים לבטא רגשות, להקשיב לאחר ולפתור קונפליקטים באופן לא אלים (אשרת-פינק, 2021).
2. **חיזוק תחושת השייכות** - מחקרים מוכיחים כי תלמידים החווים תחושת קבלה ושייכות בקבוצה, נוטים פחות להיות מעורבים בהתנהגויות חרם (Twenge, Catanese, & Baumeister, 2002). B-FRIEND מבוססת על יצירת סביבה כיתתית תומכת, שבה לכל תלמיד יש מקום ומשמעות.
3. **פיתוח אמפתיה ומניעת הדרה** - הפעילויות בתוכנית כוללות תרגולים חווייתיים המדמים מצבים חברתיים מורכבים, ועוזרים לתלמידים להבין את רגשותיהם של אחרים ולפעול בצורה רגישותית (Alaggia, 2005 & Mishna).
4. **מתן כלים לצוות החינוכי** - B-Friend היא מעטפת המספקת למורים אסטרטגיות לניהול סיטואציות חברתיות מורכבות בכיתה, ואף כלים לזיהוי תלמידים בסיכון לחרם, תוך יצירת דיאלוג חינוכי משמעותי (Sternberg, 2012 & Lev-Wiesel).
5. **שיתוף הורים בתהליך** מחקרים מצביעים על כך שמעורבות הורים מפחיתה משמעותית תופעות של נידוי חברתי (כצנלסון, 2016). התוכנית משלבת מפגשים עם הורים ומדריכה אותם כיצד לטפח אינטליגנציה רגשית אצל ילדיהם.

חרם חברתי הוא תופעה רגשית וחברתית מורכבת, בעלת השלכות ארוכות טווח על תלמידים, בתי ספר והקהילה כולה. מחקרים מצביעים על כך שהתמודדות יעילה עם התופעה אינה מסתכמת בענישה או בהתערבות נקודתית, אלא דורשת שינוי עומק בתפיסה החינוכית, אשר יוצר אקלים בית-ספרי המבוסס על ערכים של הכלה, כבוד ושייכות (אברהם, 2019).

B-FRIEND מציעה מודל חינוכי חדשני למניעת חרם, אשר שם דגש על פיתוח מיומנויות חברתיות, תקשורת חיובית ורגישות בין-אישית. התוכנית מחזקת את תחושת הקהילה בקרב תלמידים, מורים והורים, ומעודדת תרבות של שיתוף והדדיות. ממצאים מהשטח מצביעים על כך שהתוכנית מובילה להפחתה באלימות חברתית, לשיפור הדינמיקה בכיתה ולהעצמת יכולתם של התלמידים ליצור ולשמר קשרים חברתיים בריאים (Sternberg, 2012 & Lev-Wiesel).

יישום שיטתי ומתמשך של חינוך חברתי-רגשי בבתי הספר אינו רק מונע חרם, אלא מעצב דורות של תלמידים בעלי מודעות חברתית מוגברת, אמפתיה ותחושת אחריות כלפי חבריהם. **כאשר מוסדות חינוך מטמיעים תוכניות מבוססות ראיות, כמו B-FRIEND, הם תורמים לעיצוב חברה סובלנית, מכילה ומלוכדת יותר, המעניקה לכל תלמיד את המקום וההכרה הראויים לו (אשרת-פינק, 2021).**

לסיכום תוכנית B-FRIEND פועלת לא רק לטיפול במקרים של חרם אלא למניעתו מלכתחילה. באמצעות חיזוק הקשרים החברתיים, פיתוח אמפתיה ומודעות עצמית ושיפור האקלים הכיתתי, התוכנית יוצרת סביבה בטוחה ומכילה שבה כל תלמיד מרגיש שרואים אותו, מבינים אותו ושיש לו מקום בקבוצה (אברהם, 2019).

מקורות

- אברהם, י' (2019). על דחייה חברתית. *קולות*, 18, עמ' 8-14.
- אלקובי, א', אברהם, י' וזיו, ו' (2019). "פרוטוקול לטיפול בחרם בבית הספר היסודי". יד בנימין: תעצומות.
- אשרת-פינק, י' (2021). "שימוש של פרחי הוראה בזיכרונות דחייה חברתית מילדותם ככלי לריפוי, לביקורת ולהגדרת ייעוד", *רב-גוונים: מחקר ושיח*, 20, עמ' 241-264.
- כצנלסון, ע' (2016). "חרם בגיל הילדות וההתבגרות", *כוורת*, 24, יוני 2016, עמ' 23-26.
- ראמ"ה (2018). *ניטור רמת האלימות בבתי הספר לפי דיווחי תלמידים, נתונים מתוך סקרי ניטור אלימות תשס"ט – תשע"ז*, רמת גן: משרד החינוך.
- Lev-Wiesel, R., Sarid, M., & Sternberg, R. (2012). Measuring social peer rejection during childhood: Development and validation. *Journal of Malteatment and Trauma*, 22(5), 482-492.
- Mishna, F., & Alaggia, R. (2005). Weighing the Risks: A Child's Decision to Disclose Peer Victimization. *Children & Schools*, 27(4), 217–226. <https://doi.org/10.1093/cs/27.4.217>.
- Twenge, J. M., Catanese, K. R., & Baumeister, R. F. (2002). Social exclusion causes self-defeating behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(3), 606–615. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.83.3.606>.